

Yerleşmelerin Değişen Özellikleri Üzerinden İzmir Modeli'nin Yorumlanması¹

Emine Yetişkul²

ORCID: 0000-0003-0829-1562

Metin Şenbil³

ORCID: 0000-0003-3123-1621

Giriş

Geçmişte yerleşmeler tanımlı sınırlarıyla özdeşleştiriliyordu. Ne zaman ki mekan ile etkileşen teknolojiler (ulaşım teknolojileri, bilgi ve iletişim teknolojileri vb.) liberalleşti ve yaygınlaştı, kentleşme küresel bir yaşam biçimine döndü ve yerleşmelerin sınırları giderek anlamını yitirdi. Yerleşmelerin gelişme dinamikleri değişti ve ilişkileri farklılaştı. Buna bağlı olarak da yerleşmelerin sorunları küresel, bölgesel ve yerel ölçeklerde birbiriyle bağlaşıklık, bağlantılı ve bağlantılı olmaya başladı. Bugün Türkiye'de kentsel nüfus %90 ve üzerinde midir? Bu soruya farklı yanıtlar alabilirsiniz fakat büyükşehirleri il sınırlarına kadar genişleten yasal düzenlemeyi dikkate alırsanız, Evet! %90'ı kentsel nüfustur. Köy diye bildiğimiz yerleşim biriminde yaşayanlar bir büyükşehir sınırları (yani il sınırları) içerisinde kentlidir. Bu durum uzunca süredir yazında tartışılan gelen küresel kentleşme sürecinin Türkiye'ye özgü yansımalarından başka bir şey midir? Yaşam biçimlerinden üretim ilişkilerine kadar kent ile kırsal arasındaki farklar hızla ortadan kalkmakta; ve kent ile kentsel özdeşliği de aynı hızda çözülmektedir. Kent ile kırsal arasındaki farkların kalktığı hem dünyada hem de Türkiye'de işlenen bir konudur (Örneğin: Brenner, 2014; Tekeli, 2016). Genelleştirme yaparken dikkatli olmamız gerekiyor. Ancak çeşitli coğrafyalar için şunu söyleyebiliriz ki köy yaşamı kent yaşamının (değiştirilmiş) bir uzantısı haline gelmiş ve köy ile özdeş cemaat yaşantısı kent yaşamından tamamen ayrılmamış onun içine konumlanmıştır.

¹ Bu çalışma, TÜBİTAK 117K824 no.lu 'İzmir Örneği ile Türkiye'de Değişen Yerleşme Örüntüsünün Yorumlanması' başlıklı projenin kuramsal çerçevesi temel alınarak geliştirilmiştir.

² Prof. Dr., ODTÜ, E-mail: yetiskul@metu.edu.tr

³ Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, E-mail: senbil@gazi.edu.tr

Türkiye coğrafyasında da yerleşmeler ve bölgeler değişim ve dönüşüm sürecine girmiştir. Yerleşme kademelenmesini sadece nüfus büyüklükleri sıralaması olarak değerlendirirsek belki büyük bir değişiklik olmadığını söyleyebiliriz ama artık ölçeklerin ötesine geçen ilişkilerin yerleşmeleri farklı dinamikler içine soktuğunu görürüz. Örneğin, alt-kademe bir merkez tarih, kültür-sanat veya turizm açısından özelleşebilmekte ve uzmanlaşabilmekte; veya eğitim, üretim veya teknoloji odağı olarak uluslararası ölçekte yer alabilmektedir. Kıyı alanları metropol kentlerden belirli nüfus gruplarını çekebilmektedir. Geleneksel tarım, tarım-dışı ikilemesi dışında kırsal alanların dönüşümü yeni mekansal birimler ortaya çıkarmaktadır. Teknolojik ilerlemelerin yanı sıra özellikle ulaşım sistemindeki gelişmeler karşısında yığılma ekonomileri çözülmektedir. Dahası bu değişimler, sadece yerel veya bölgesel değil ulusal hatta küresel ilişkiler sonucu oluşmuş ve nüfusun ağırlık merkezini değiştirmiştir. Bu doğrultuda kent bölgeleri de kendi içindeki kademelenmeyi aşarak bir bütün olarak işlemeye başlamış, bu yapıya uygun strateji ve politika üretmek de başarı olarak karşımıza çıkmıştır. İzmir Modeli de bu nitelikte bir başarı hikayesidir.

Son dönemde yerleşmelerin özellikleri ne şekilde değişmiştir?

Son dönemde teknolojinin ilerleyişi ve bilgi işleme kapasitesi arttıkça farklı alanlarda yerleşmeler ile bölgelere ilişkin düşünceler çeşitlenmiş ve pek çok özgün tanım ile kavram da ortaya atılmıştır. Bu özgün tanımlar ve kavramlar kimi zaman mekansal (mega bölge, kent-bölge, çok-odaklı bölge, çok merkezli metropolis) veya ekonomik (öğrenen bölge, rekabetçi bölge, yaratıcı bölge, dirençli bölge), kimi zamansa politik (NUTS bölgeleri, uluslar-üstü bölge, sınır-ötesi bölge, geo-politik bölge) veya çevresel (sürdürülebilir bölge, biyo-bölge) öğeleri vurgulamaktadır (Paasi vd., 2018). Bu çeşitlilikle neden yerleşmelere ve bölgelere ilişkin farklı tanımların veya kavramsallaştırmaların ortaya çıktığı ve hangi durumlarda bu tanım ve kavramların birbiriyle örtüştüğü, çeliştiği veya rekabet ettiği de sorgulanmaya başlanmıştır (örneğin, MacLeod ve Jones, 2007). Coğrafya kurumsallaşmaya başladığında, Kıta Avrupası (çoğunlukla Fransız ve Alman coğrafyacılar aracılığıyla) yeni fikirlerin ana hatlarını belirleme konusunda kritik bir konumda yer almıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ve özellikle niceliksel devrimin yükselişiyle birlikte sayısal modeller, etkileşim ve fonksiyonel bölgelere ilişkin yeni fikirlere yol açmıştır. Genellikle Walter Christaller ve August Lösch gibi Alman iktisatçıların ve coğrafyacılarının çalışmalarına dayanan bu yeni fikirler, daha

çok İngilizce konuşan ülkelerde ortaya çıkmıştır (Paasi vd., 2018). Yerleşmelerin ve bölgelerin araştırılmasında kavramsal temelin geliştirilmesi elbette basit bir süreç değildir. Bazı tanımlar ve kavramlar uzun süre kullanılmış bazıları kalıcı olarak reddedilmiş, bazıları ise tekrar benimsenmiştir. Ancak bu tanımların ve kavramların bu derece çeşitlenmesi ve sorgulanması bunların farklı coğrafyalarda tartışılmasından ve dinamik bir biçimde yenilerinin oluşturulmasından kaynaklanmaktadır. Aslında bu durum yerleşmelerin ve bölgelerin karmaşık sosyo-mekansal dinamiklerle ortaya çıktığını, yeniden üretiltiğini ve şekillendiğini de açıklamaktadır.

Yeni yaklaşımlar özellikle iki şekilde eskiye nazaran farklılık göstermektedir. Birincisi daha geniş mekansal bir çerçeve tanımlanmaktadır. Yerleşmeler ve bölgeler artık sınırları belirgin ve yalıtılmış alanlar değildir. Aksine, kendi özelliklerini ve ayrıcalıklarını korurken ulusal sınırların ötesindeki ağlara da bağlanabilen ve ilişkiler kurabilen yapıları vardır (Amin, 2004). İkincisi ise yerleşmeler veya bölgeler arasındaki farklılıkların fiziksel veya çevresel bir kaç öğeyle belirlenmemesidir. Bu eğilim, bölgelerin dinamik ve açık varlıklar olarak görülmesi gerektiğini öne süren ilişkişel düşüncenin, geleceksel yaklaşımlara meydan okuması ile yaygınlaşmıştır. Bu şekilde, bölgeler sosyal ve ekonomik içeriklerinin ve ilişkilerinin genişleyebildiği kadar sınırlar ötesindeki ağa bağlanabilmekte ve mekanda genişleyebilmektedir. Aslında bu ağ bölgeyi tanımlamaktadır. Bu nedenle, bölgesel sınırların ve kimliklerin birbirlerini dışlaması gerekmemektedir. Doreen Massey'nin aktarışıyla bölgeleri açık olarak görmek '*ilerici*' bir yaklaşımdır (Massey, 2005). Bu ilişkişel düşünce, insanların nerede buldukları değil ne kadar hareket edebildiklerini vurgulayan 'yeni hareketlilik paradigmasını' temsil eden akademisyenlerin (örneğin, Sheller ve Urry, 2006) fikirlerini de yansıtmaktadır.

Sadece coğrafya açısından değil ekonomi ve politika açısından da yerleşmeleri ve bölgeleri idari bölünmelerle açıklamak veya sadece seçmen grupları temelinde düşünce ve politika üretmek de doğru değildir. Bölgelerin sosyal, iktisadi ve politik ilişkileri, aslında yetki alanlarını ve güçlerini belirlemektedir. Ancak bu ilişkiler de durağan değil aktif süreçler içinde oluşmaktadır. Bu da hareket halinde olanı, sürekli değişeni ve hatta öngörüleemeyeni aramayı gerektirir (Allen vd., 1998). Burada önemli olan, yerleşmeleri ve bölgeleri uygulama ve pratiklerle anlamak ve bu doğrultuda politika ve strateji geliştirmektir. Son dönemde bölgelerin değişen özelliklerine göre şekillenen ve ilişkişel düşüncenin yönlendirdiği yaklaşım, sadece bölgeleri genel olarak açık, sınırsız ve akışkan olarak kavramsallaştırmamış bölge ve bölgeselliği de birbirinden ayırmıştır (Allen ve Cochrane, 2007). Daha doğrusu bölgenin sı-

nurlarıyla meşrulaşmış yetki alanını ve güç alanını mekandan ayırmıştır. Yerleşmelerin nasıl değiştiğini ve neden bölgeler ile bölgeselliği farklı gören düşüncelerin ortaya çıktığını üç farklı açıdan aşağıda kısaca açıklamaya çalışacağız.

Ölçekler ve Kademelenme: Günümüzde yerleşmeler arasındaki ölçek farklılıkları ve kademelenme teknolojinin, bilişimin ve iletişimin sunmuş olduğu olanaklarla ortadan kalkmaya başlamıştır. Kademelenmenin en üstünde teknoloji, bilişim ve iletişimi bir araya getiren sanal mekanlar ve onun zaman-mekan coğrafyası vardır. Fiziksel mekanın kısıtlarını aşan teknolojiler aracılığıyla nerede olursak olalım modern yaşamın sunduğu her şeye erişebiliyor, üretim ve tüketim süreçlerine katılabiliyoruz. Bu nedenle yaşam alanlarımız olan yerleşmelerin mekansal bağları değişmiştir. Sınırların gevşemesi, bu çerçevede ulus devletin gücünün sınırlanması, küreselleşme ve serbestleşme, yerleşmeleri çeşitli ilişkiler ağına dahil etmiştir. Bu hızlı geçiş sürecinde yerleşmelerdeki değişimleri büzülme, adem-i merkezileşme, yayılma gibi idealize edilmiş kentsel süreçler açıklamada yetersiz kalmış ve ilişkiselliğin ortaya çıkardığı yerleşme örüntüsünü tanımlayamamıştır.

Yeni yüzyılın başında yukarıda bahsettiğimiz gibi Amin (2002), Allen (2010), Allen ve Cochrane (2007) ile yeni yaklaşımlar öne çıkmıştır. Massey'in çalışmasıyla temellenen bu düşüncelerin ortak noktası, ölçeklerle ilgilidir. Özellikle Massey'in mekanın tesadüflerle bir araya gelen ilişkilere koşullu olarak üretildiğine dair görüşü benimsenmiştir (Massey, 1999; 2005). Buradaki tesadüflük daha çok yan yana bulunma veya tarihsel olarak eklenme olarak da görülebilir. Ölçeklerin kademelenmesi eleştirilerin ana odağını oluşturmaktadır. Yerel ile küresel ya da yerel yönetim ile merkezi yönetim arasında olduğu gibi alt-üst ilişkilerin ölçekleri nasıl sınırlandırdığı vurgulanmıştır. Dikey ilişkiler, devletin iç içe geçmiş yapısında üst kademe kurumlarının alttakileri sınırlayan ilişkilerini ifade ederken, yatay ilişkiler, yukarıdan aşağıyı belirlemeye karşı çıkan daha olasılıklı ve açık bir yapıda çözümler ve çözümler içeren ilişkileri tanımlamaktadır. Dikeylik aynı zamanda merkezi bir yapıyı da işaret etmektedir. Üst kademede alınan kararların uygulanmak üzere alt kademelere dağıtılmasıdır (Cox, 2018). Ağlar, daha ziyade, karar alma sürecinin adem-i merkezileşmesi olarak görülmektedir. Bu yüzden de daha demokratik bir araç olduğu düşünülmektedir. Yatay olarak tanımlanan ağlar ölçekleri, bölgeleri, meşrulaşmış güç ve yetkileri bozmakta ve yeniden şekillendirmektedir. Yerele ve yere bağlı biçimleri üretmektedir.

Yaratıcılık ve Mekan-üretim: Sanayileşmeyi veya kentleşmeyi açıklamak için yerleşmeleri veya bölgeleri kullandığımızda söz konusu süreçlerin yerin özelliklerinde gömülü olduğunu söylemekteyiz. Bu bakış açısıyla bölgeleri

sadece sınırları belirgin olmayan bir alan olarak da açıklamak doğru olmaz. Aksine, çakışan ve kesişen ilişkiler içinde bölgeleri tanımlamak gerekir (Agnew, 2000). İlişkisel yaklaşım, bölgelerin bireysel aktörlerden (çalışanlar, yöneticiler, tüketiciler ve politikacılar gibi) ve kolektif aktörlerden (firmalar, hükümet organları ve diğer kuruluşlar gibi) oluştuğunu ileri sürer. Bu aktörler gömülü bir şekilde sosyo-kurumsal ilişkiler ile aktör ağlarında yer almaktadır. Çoklu kararları aldırان, hedef ve stratejileri yönlendiren ve eylemleri belirleyen aslında aktörlerden çok içinde yer aldıkları ilişkiler ve ağlardır (Bristow, 2018). 'Bölgeyi Yeniden Düşünmek' adlı kitabında Allen vd. (1998) bölgeyi harita üzerinde sınırlı bir alan olarak değil çeşitli aktörlerin temsili (ya da temsiliyeti) ve ilişkilerin izdüşümü olarak açıklamıştır. İlişkisel yaklaşım bireylerin, kurumların ve sosyal yapıların karşılıklı bağımlılıklarını ve yerel ile küreselin karşılıklı oluşumunu vurgulamaktadır (Massey, 2007). Bu vurgu kentliliği veya kentleşmeyi mekansal ve sosyal arasındaki ilişkiler olarak alan-sallığın ötesine taşımaktadır; aynı şekilde bu vurgu bölgeleri sadece çeşitli faaliyetlerin ve sosyal ilişkilerin gerçekleştiği nesnel bir ortam olarak görmememizi gerektirmektedir (ayrıca bkz. Amin, 2004).

Bir başka açılım da katılımı ilgilidir. Karşılıklı yükümlülük, ortak girişim duygusu ve ortak kaynakların müşterek kullanımı katılımın ehliyetini belirlemektedir. Bir mekanı üretmek ve bir yeri yaratmak, karşılıklı yükümlülük, ortak girişim ve kullanım boyutlarıyla doğrudan ilişkilidir (Amin ve Roberts, 2008). Bu nedenle, topluluğun uygulamaları ve pratikleri, öğrenme ve bilgi oluşumunun itici güçleri olarak görülmektedir. Fiziksel ve sosyal çevrenin ürettiği süreçler, yaratıcı insan sermayesini oluşturur ve üretim-tüketimi destekler (Gertler, 2003). Üretim-tüketim, yaratıcı insan sermayesi, öğrenme ve bilgi oluşumu, mekan üretmek veya yer yaratmak arasındaki ilişki önemlidir. Mekan üretmede veya yer yaratmada kamu, özel, sivil toplum kuruluşları, kar amacı gütmeyen topluluklar, sektör temsilcileri, birlikleri bir mahallenin, ilçenin, şehrin veya bölgenin fiziksel ve sosyal karakterini şekillendirmekte veya stratejik bir şekilde yönlendirmektedir. Bu uygulamalar ve projeler özel ve kamusal alanları canlandırmakta, yapıları ve sokakları yenilemekte, yerel işletmeleri kıymetlendirmekte, yaşanabilirliği geliştirmekte, kamu güvenliğini sağlamakta ve farklı grupları bir araya getirmektedir (Comunian ve England, 2018). Bu uygulamaların veya müdahalelerin temel unsuru özel ve kamusal mekanın yeniden üretimi ve tüketimi ile kent merkezi, liman çevresi, endüstri alanları gibi bölgelerin gelişimidir. Kentsel yenileme ve dönüşüm projeleri, mekan üretmek ve yer yaratmak için geliştirilen politika ve stratejileri içermektedir.

Bölgesel Yönetişim: Sınırları ve alanları temel olarak aldığımızda yerleşmeleri ve bölgeleri tanımlamakta, ve kavramsallaştırmakta zorlanıyoruz. Bu, nüfusun dinamikliğinden ve insanların, maddelerin ve enerjinin akışkanlığından kaynaklanmaktadır. Yang ve Hillier (2007) mekanın içsel olarak kendi kendine yapılandığı ve dışsal yapı ile ilişkisinden kaynaklı '*bulanık sınırlar*' dan bahsetmektedir. Daha önce, Lynch (1961) kentsel alanların birbirinden farklı ayrıık yapıları olmasına rağmen keskin sınırlarla bir bütün haline getirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ancak kentsel veya bölgesel yönetimde veya yönetiminde bu dikkate alınmamaktadır. Çoğu araştırmacı ve politikacı varsayılan veya meşrulaşmış coğrafi, sosyolojik, politik veya yönetsel çizgileri kabul ederek nüfus veya yoğunluk gibi demografik öğelere odaklanmaktadır. Mekanın fiziksel, sosyo-ekonomik, politik boyutları kadar nüfus, yoğunluk, ekonomik özellikleri ve yönetim modelleri de göz önünde bulundurularak bu öğeler belirlenmelidir. Neoliberal piyasa ekonomilerinde öne çıkan pro-büyüme sosyal ve mekansal dışlamaya sebep olurken yukarıdan aşağıya yönetim modelleri bazı hizmetlerin sunumunda eşitsizlikler ortaya çıkarmaktadır. Bu sebeple genellikle çeşitli aktörler tarafından yönlendirilen aşağıdan yukarıya yaklaşımlar öne çıkmaktadır (Mitullah, 2018). Çeşitli modellerin üst üste gelebileceğine dikkat etmek önemlidir, çünkü belirli bir yerleşme için takip edilen belirli modeli bulmak genellikle zordur.

Putnam (1993) yüksek '*sosyal sermaye*'ye sahip bölgelerin daha yüksek ekonomik performansa ve daha etkili bölgesel yönetime sahip olduğunu ileri sürmüştür. Bu görüşte bölge, hem kurumsal ağların hem de '*kurumsal kapasitenin*' gelişebileceği en uygun düzey olarak görülmektedir. Bölge, yüz yüze işbirliğinin ve güvenin kurulmasına izin verecek kadar küçük ve ölçek ekonomileri ile kapsam ekonomilerine izin verecek kadar da büyüktür. Bu düşünce, yerel bir demokrasiyi teşvik ederek nasıl somut ekonomik ve sosyal avantajların sunulabileceğini göstermektedir. Putnam (1993) aktif vatandaşlığın ve sosyal sermayenin ekonomik kalkınmaya ve dönüşüme nasıl bir etkisi olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla, bölgesel düzeyde sosyal sermaye, sivil katılım ve işbirliği normları olarak algılanmaktadır. Sivil dernekler, kooperatifler, birlikler, sanayi ve ticaret odaları, iş tanıtım grupları iletişimi kolaylaştırarak ortak normları geliştirme kapasitesinde önemlidir. Yatay ilişkilerin ön planda olduğu bölgelerde, sosyal organizasyonlar, ortak girişimler ve müşterek kullanımlar artmakta ve daha yüksek katılımlı sosyal sermaye ortaya çıkmaktadır (Goodwin vd., 2012). Bölgesel yönetim ekonomik üretkenliği teşvik etmektedir

İzmir Modeli Nedir?

Dünyadaki yerleşmelere ve bölgelere ilişkin bu değişim ve dönüşüm Türkiye’de de yaşanmakta ve gözlenmektedir. İzmir, bu değişim ve dönüşümün çarpıcı şekilde gözleendiği yerlerden birisi, belki de yegane örneğidir. Aynı zamanda, İzmir ili Türkiye’nin yerleşme coğrafyasına benzer özellikler taşıdığı için Türkiye’deki değişim ve dönüşümü de örneklendiren bir bölgedir (Yetişkul, 2019). Büyük bir metropoliten merkezi ve ona rağmen büyümekte olan kıyı ve alt-bölge yerleşmeleri Türkiye’yi yansıtan en belirgin özelliğidir. Kırsal alanlarda görülen kentleşme ile kent-kır ayrımının ortadan kalkması, ulaşım ağının gelişmesi sonucu giderek gelişen kuzey ve güney ilçe merkezleri, karayolu bağlantılarının kıyı alanlarındaki hızlı büyümeye etkisi, kıyı ve çeper bölgelerin sosyo-demografik yapısındaki değişiklikler ve görece nüfus yoğunluğu düşük, ekonomisi de tek sektörlü bir güneydoğu alt-bölgesi, İzmir’e Türkiye yerleşme coğrafyasının örneği olma ayrıcalığını vermektedir. Diğer taraftan 2000’li yıllar sonrasında Türkiye’de yerel yönetim düzeyinde gerçekleşen yasal ve yönetsel değişiklikler de İzmir’de çarpıcı bir şekilde gözlenmektedir. İzmir Modeli bu mekansal yapı ve ilişkileri üzerine kurgulanmıştır.

İzmir Modeli, 2000’li yıllara damgasını vuran, genişletilmiş adı ile ‘İzmir için Demokratik Bir Belediyecilik Modeli Önerisi’ olan bir yerel yönetim modelidir. Daha doğrusu bu yöndeki bir oluşumun hikayesidir. Kapsamlı, rasyonel, ofiste planlanan, her alanda hedefleri olan bir yerel yönetim modeli yerine yaşam kalitesi odaklı katılımcı, aktör tabanlı, girişimci, yenilikçi ve süreçlere müdahil olan bir yerel yönetim modeli olarak öne çıkmaktadır. Bu çerçevede İzmir Modeli aynı zamanda bir yönetim modelidir. Pierre (1999) tarafından tanımlanan modellerinin hepsinden bir parça içermektedir: İzmir Modeli’nde hem *işletmeci*, hem *kollektif*, hem *büyüme*, hem de *refahçı* yönetim modellerinin karşılıklarını görmekteyiz. Gözlemediğimiz kadarıyla İzmir Modeli’nin başarısı farklı yönetim modellerini içermesi ve uygulamasıdır. Dolayısıyla, İzmir Modeli aşkın bir model özelliği taşımaktadır. İlhan Tekeli ve Şehircilik başlıklı bu özel sayıda İzmir Modeli’nin anılması önemlidir. İzmir Modeli, İzmir Büyükşehir Belediyesi (İBB) Başkanı Aziz Kocaoğlu ile İlhan Tekeli danışmanlığında inşa edilmiştir. Aziz Kocaoğlu ile İlhan Tekeli’nin birlikte vermiş oldukları mesai, İzmir Modeli’ni Türkiye’nin önüne bir seçenek olarak getirmiştir. İzmir ‘yaptım oldu belediyeciliği’ni kabul etmemiş, ‘katılımcı kollektif bir karar verme belediyeciliği’ne geçiş yaşamıştır (Tekeli, 2019). ‘Bir kenti geliştirmek, o kenti iyi bilmek ve iyi analiz etmekle başlar.’

diye sonu değil başlangıcı tarifleyen Aziz Kocaoğlu ile yerel demokrasi modelini 'İzmir Modeli' olarak tanımlayan İlhan Tekeli'nin beraber, bir anlamda Türkiye'nin yerel demokrasi konusundaki talebini karşılamak için geliştirdikleri bir modeldir.

İzmir Modeli çalışmalarında bu yerel oluşumun teorisi ve hikayesi 2017 ile 2018 yılları arasında yazılmıştır. Modelin temel tasarımı yapan İlhan Tekeli kolaylaştırıcılığında ana grup adı verilen dar bir ekip ve çeşitli alanlardaki uygulamalar hakkında değerlendirme yapan geniş ekip İzmir Modeli'nin temel özelliklerini yazıya dökmüştür. İzmir Modeli'nin ana grubu, modelin ana eksenleri olan 'yaşam kalitesi', 'katılımcılık ve yönetim', 'yenilikçilik' ve 'sürdürülebilirlik' temalarını İzmir Modeli kapsamında işlevsel hale getirmiştir (Şenbil, 2018). Geniş ekip ise bu eksenlerde ortaya konulan temel esaslar çerçevesinde yirmi farklı alandaki uygulamalardan İzmir Modeli'nin işleyiş dizgesini ortaya çıkarmıştır. Bu yirmi araştırma üzerine toplanan çalışmaların sonuncusu, 2 Aralık 2017 tarihinde tamamlanmış ve İzmir Modeli'nin geniş bir külliyatı oluşmuştur.⁴ İzmir Modeli çalışmaları 'Ortak Kavramlar', 'Yönetim Stratejileri', 'Yerel Kalkınma, Çevre ve Altyapı', 'Fiziki Planlama' ve 'Kamu Alanı ve Yer Oluşturabilme' adlı beş kitapta 26 akademisyen/uzman tarafından bir araya getirilmiştir. Dünya'nın ve (dolayısıyla) Türkiye'nin son 20-30 yıldır gündeminde olan ve iyi bir yerel yönetimin başarması gereken evrensel ölçütler haline gelen bu dört kavram 'Ortak Kavramlar' kitabında tartışılmıştır. Diğer üç kavram 'yaşam kalitesi'nin gerçekleştirilmesinde izlenecek yolu belirlediği için görece olarak 'yaşam kalitesi' daha geniş yorumlanmıştır.

İBB'nin Aziz Kocaoğlu dönemindeki hikayesini araştırmalar yaparak İzmir Modeli pratik ve uygulamalarını derleyen diğer dört kitap çeşitli konulara odaklanmıştır. Merkezi yönetim ve ilçe belediyeleriyle ilişki kurma biçimi, mali yönetim stratejisi ve performansı, yerel kalkınmaya verilen önem, katılımcı süreçlerle geliştirilen büyük tasarım projeleri, kentsel dönüşüm uygulamaları, kent içi ulaşım konusunda atılan adımlar, çevre koruma ve geliştirme yaklaşımı, Körfezi yeniden canlandırma ve İzmir için yeniden işlevlendirme projesi, kültür ve sanat alanındaki faaliyetler, sosyal yardım projeleri ve sağlık, tanıtım, halkla ilişkiler, kitle demokratik örgütleriyle ve sivil toplum kuruluşlarıyla ilişkiler şeklinde özetlenebilecek ana konular İBB deneyimi üzerinden tartışılmış, akademisyenler/uzmanlar tarafından yazılmıştır. Bu belediyeçilik hikayesinin sentezi niteliğinde 'İzmir Belediyeçiliğinde 2004-2018 Döneminin Öyküsü' adlı 'görgül' kitap ile İzmir Modeli çalışmalarının

⁴ Bakınız <https://www.izmirmodeli.com/> Erişim: 15.02.2020.

'normatif' kitabı *İzmir Modeli İzmir İçin Demokratik Bir Belediyecilik Modeli Önerisi* İlhan Tekeli tarafından yazılmıştır. 2017–2018 yılları arasında süren çalışmalar sırasında belediye bürokrasisinden, akademisyelerden, uzmanlardan ve ilgililerden oluşan çok sayıda katılımcı ile toplam 31 çalıştay yapılmıştır (Tekeli, 2018a). Ortaya çıkan İzmir Modeli çalışmaları onların katkılarını içermektedir (Resim 1).

İzmir Modeli çalışmalarında bu belediyecilik hikayesini kavramsallaştırmaya ve aktarmaya çalışanlar olarak İzmir Modeli'ni kısaca kalkınma odaklı demokratik bir yerel yönetim modeli olarak tanımlarız. Yerele dayalı, yer bağlamını ve yerin özelliklerini öne çıkaran model, üretim ve tüketim ilişkilerini de bu doğrultuda yönlendirmiştir. İzmir Modeli'ni ilginç (aynı zamanda değerli) kılan yirmi yıla yakın bir süre içinde önüne çıkan yeni durumlara göre evrilebilmesidir. Bu sürede kendine has direnç geliştirmiştir. Dolayısıyla uygulama içinde kendi özelliklerini oluşturmuştur; zira büyükşehir belediyelerinin yetki ve sorumluluk alanları 2004 ve 2012 yıllarında iki kere değiştirilmiştir. Birincisinde 5216 sayılı Yasa kapsamında valilik binası merkez kabul edilerek yarıçapı 50 km olan daire içine giren yerleşmeler kapsanarak sınırlar genişletilmiş; ancak Körfez içi metropoliten alan ağırlıklı yerleşmeler genel olarak sınırlar içinde kalmıştır. İkincisinde ise 6360 sayılı Yasa, büyükşehir belediyesi yetki ve sorumluluklarını il mülki sınırlarına genişletmiştir. İzmir Modeli'nin süreç içinde evrimi sınırların genişlemesi üzerinden açıkça izlenebilmektedir. Büyükşehir belediyesi bu yasal ve yönetsel değişiklikleri kendi bünyesinde massedecek şekilde organizasyonunu yeniden yapılandırabilmiş ve çeşitli birimleri üzerinden hem İzmirliyle hem de merkezi yönetim, ilçe belediyeleri, sivil dernekler, kooperatifler, birlikler, sanayi ve ticaret odaları, iş tanıtım grupları ve firmalar gibi kolektif aktörlerle ilişkiler geliştirebilmiştir.

Resim 1. Ahmet Adnan Saygun Sanat Merkezi'nde İzmir Modeli Çalışmaları Tanıtım Toplantısı, 26.09.2018

Yerleşmelerin değişen özellikleri karşısında İzmir Modeli nasıl konumlanıyor?

Bu bölümde bir öndeki bölümdeki alt-başlıklar üzerinden İzmir Modeli'ni örneklendireceğiz. İBB'nin farklı alanlardaki ve çeşitli bölgesel ve kentsel konulardaki pratik ve uygulamalarını aktaracağız. Bu çerçevede ilk olarak, ölçekler ve kademelenme ile ilgili olarak Büyükşehir Belediyesi'nin yönetsel yapısındaki esneklikleri, sonrasında yaratıcılık ve mekan-üretmeye yönelik katılımcı süreçlerle hazırlanan 'İzmir-Deniz' ile 'İzmir-Tarih' projeleri ile kentsel dönüşüm uygulamalarını, son olarak da bölgesel yönetime ilişkin havza esaslı çalışmaları ve tarımsal üretim kooperatifleri ile işbirliklerini ele alacağız. Diğer taraftan da bu örnekler üzerinden İBB'nin geleneksel dikey ilişkilerin yanı sıra yatay ilişkileri nasıl yürüttüğünü, mevcut ağlara nasıl dahil olduğunu göstereceğiz. Bu yönetim modeli hem İBB'nin kısa erimde performansının iyileşmesine hem de uzun erimde performansının katılımçılığa, yenilikçiliğe ve sürdürülebilirliğe açık girişimleri üretmesini sağlamıştır.

2004 yerel seçimleri sonrasında '*yerelde kalkınma*' hedefiyle ilk önce İBB 2006–2017 Stratejik Planı'nı hazırlamış ve programını gerçekleştirecek yatırımları yapabilmek için merkezi yönetimle uzlaşma ve işbirliği olanaklarını aramıştır. Özellikle 2005 yılı 23. Dünya Yaz Üniversite Oyunları için tesislerinin tamamlanması, TCDD bölgesel raylı sistem hattının kent içi toplu ula-

şımda kullanılması ve Hazine Müsteşarlığı'na olan borcun yeniden yapılandırılması konularında müzakerelerle uzlaşma sağlamıştır (Esen, 2018). Üniversite Oyunlarının mali yükünü merkezi yönetimle paylaşma konusundaki girişimler karşılık bulmuştur; 5255 sayılı İzmir Kentinde Yapılacak Dünya Üniversitelerarası Spor Oyunları (UNIVERSIADE) Kanunu⁵ aracılığıyla Hazırlık ve Düzenleme Kurulu ile bu kurula bağlı Organizasyon Komitesi ve İcra Kurulu oluşturulmuştur. 2004 yılında, bugün Aliğa-Selçuk arası hizmet veren İZBAN banliyö sisteminin TCDD ile görüşmeleri başlamış ve Türkiye kamu yönetiminde belki de bir ilk olan protokol, İBB ile TCDD arasında imzalanmıştır. Hat modernizasyonu TCDD sorumluluğunda ve tüneller, alt-üst geçitler ve istasyonlar Büyükşehir Belediyesi sorumluluğunda olmak üzere İZBAN etaplar halinde tamamlanmıştır (Şenbil, 2018; Şenbil vd., 2020). Hazine Müsteşarlığı'na olan borcun uzlaşma görüşmeleri 2007 yılına kadar sürmüş ve borç ödeme takvimi belirlenmiş ve uzun vadeli düşük maliyetli kaynak arayışına girilmiştir. Mali performansının değerlendirilmesi için 2007 yılında uluslararası derecelendirme kuruluşu Fitch'e başvurmuş ve kredibilitisini yükseltmiştir.

Mali yönetimi iyileştirerek mali disiplinini de sağlayan İBB, 2009 yerel seçimlerine kadar 2006–2017 Stratejik Planını uygulamaya koymuştur. Kentsel altyapı yatırımlarına öncelik verilmiştir. Seçim sonrasında belediyenin ilk yaptığı iş, katılımcı yönetim anlayışı doğrultusunda Kültür Çalıştay'ı'nı düzenlemesidir. Aziz Kocaoğlu'nun Yerel Seçim Bildirgesi'ne giren 'kent demokrasisi modeli'nin dönüm noktası Kültür Çalıştay'ıdır (Kaya, 2018). Çalıştay'da İzmir'in vizyonu ve vizyon ile uyumlu stratejisi belirlenmiştir. İzmir vizyonu, '*yenilikçilik ve tasarım kenti İzmir, Akdeniz de bir odak olarak İzmir ve yönetim felsefesi olan bir İzmir*' olarak üç ögeli oluşturulmuştur (Balkır, 2018). Bu çerçevede 2011'de de İzmir Tasarım Forumu'nu düzenleyen İBB bu vizyonu gerçekleştirmek ve 'Akdeniz'in kültür, sanat, tasarım kenti İzmir' hedefi için 2012'de İzmir Akdeniz Akademisini kurmuştur. İlhan Tekeli, akademiye bir 'düşünce kuruluşu/think tank' ve 'demokratik platform' olarak nitelendirmektedir. İzmir Modeli bu özgün kuruluşla beraber İzmir Ekonomik Kalkınma Koordinasyon Kurulu (İEKKK), İzmir Kent Koleji, Meslek Fabrikası, Fabrikasyon Laboratuvarı (FabLab) gibi yerel aktörleri içermektedir.

Kültür Çalıştay'ında geliştirilen vizyon ve Tasarım Forumu'nda ortaya konan görüş ve öneriler doğrultusunda İBB Kentsel Tasarım ve Kent Estetiği Şube Müdürlüğü tarafından İlhan Tekeli danışmanlığında 'İzmirliilerin Denizle İlişisini Güçlendirmekte Uygulanacak Tasarım Stratejisi' tartışmaya

⁵ 13.11.2004 gün ve 25642 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

açılmış; 'Nasıl bir ürün, Nasıl bir süreç olmalı?' sorularına yanıt aranmış, proje tasarımının nasıl gerçekleşeceği ve izleneceği tartışılmış, ayrıca tasarımcılara yönelik iş bölümünün ne şekilde olacağı, kimlerin görev alacağı kararlaştırılmıştır (Tekeli, 2018b). İzmir'de yaşam kalitesinde belirleyici olan ve İzmir'i özel kılan deniz olgusudur. Bu doğrultuda iç körfez İzmirililer için bir gösteri mekanı olarak tasarlanmış; Mavişehir' den İnciraltı'na kadar uzanan bir sahil şeridi özel mülkiyete konu olmadan oluşturulabilmiştir; bu çerçevede kentin yamaçlarına kent terasları önerilmiştir. Kendi pratiği içinde şekillenen 'İzmir-Deniz' İzmirililerin müşterek bir projesi olarak uygulanmaktadır. Benzer bir şekilde 2013 yılının sonuna doğru 'İzmirililerin Tarihle İlişkisini Güçlendirme Projesi' geliştirilmeye başlanmıştır. Aziz Kocaoğlu, 2014 yerel seçimlerinden önce 'İzmir Tarihiyle Buluşuyor' toplantısını düzenlemiş ve ilk arayışları başlatmıştır. Projenin tasarım stratejisi belirlenirken İzmirililerin kentleriyle ilişkili belleklerinin geliştirilmesi ve yeniden inşa edilmesi ile proje alanında ortaya çıkacak çöküntü alanlarının oluşumunun engellenmesi ve tersine çevrilmesi hedeflenmiştir. 'İzmir-Tarih' projesinin İzmirililerin yaşamına nasıl girebileceğinin bir örneğini İBB Meclisi, 12 Eylül 2017 günlü toplantısını Agora'daki Roma Forumu'nda gerçekleştirerek vermiştir (Tekeli, 2018b).

'Daha yaşanabilir İzmir için, sağlıklı ve güvenli konutlarla, kentsel çevre standartlarında yaşam alanları sağlamayı' hedef olarak belirleyen İBB, kentsel dönüşümü kapsamlı bir süreç olarak tasarlamıştır. İzmir Modeli'nin kentsel dönüşüm uygulamaları, sadece 1/25.000 ölçekli İzmir Kentsel Bölge Nazım İmar Planı'na dayanmakla kalmamakta, proje alanlarının seçiminden projenin başlatılmasına kadar çeşitli stratejik kararları içermektedir. Geleneksel planlama yaklaşımının ötesine geçerek kentsel dönüşüm, büyük bir yıkım ve yer değiştirme ile değil, farklı mahallelerde sürecin devamlılığını sağlayacak ve yenilenmeyi tetikleyecek şekilde yerinde dönüşüm hedefi ile başlamıştır (Yetişkul, 2018). İBB'nin hak sahipleri ile %100 uzlaşma arayışı, her ne kadar kısa vadede İletişim Tanıtım Merkezlerinin kurulmasından, projelerin hazırlanmasından tanıtılmasına ve anlatılmasına yoğun bir program içerse de uzun vadede sürecin adil ve sorunsuz ilerlemesini sağlamaktadır. Hak sahipleriyle yükleniciyi, yükleniciyle de hak sahiplerini karşı karşıya getirmeyen İBB, süreç içinde her iki çıkar grubuyla ayrı ayrı görüşerek aralarında uzlaştırıcı rol üstlenerek, (İzmir Modeli'nin kentsel dönüşüm uygulamalarında) proaktif girişimci ve uzlaştırıcı kimliğiyle öne çıkmaktadır.

İBB'nin kalkınmanın yerelden başlaması politikasının hayata geçirilmesi 2008 yılında açılan 'Urla-Çeşme-Karaburun Ulusal Kalkınma Fikir Yarışması'na kadar gitmektedir. Kazanan projenin yaklaşımı İzmir Kalkınma

Ajansı tarafından da benimsenince İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Dokuz Eylül Üniversitesi ve Ege Üniversitesi işbirliğinde ‘Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi’ geliştirilmiştir. Yerel Kalkınma Stratejisini, 2015 yılında ‘İzmir Gediz–Bakırçay Havzaları Sürdürülebilir Kalkınma ve Yaşam Stratejisi’ ve 2016 yılında ‘İzmir Küçük Menderes Havzası Sürdürülebilir Kalkınma ve Yaşam Stratejisi’ izlemiştir. Varlık-odaklı yaklaşım, yerelin bilgisiyle hareket etme, çok disiplinli çalışma, çok düzeyli perspektif, çok katmanlı ve bütünleştirilmiş uygulamalar, sinerji ve senkronizasyon olmak üzere altı ana başlıkta özetlenmektedir (Velibeyoğlu, 2018). Beraberinde İBB’nin ‘Okul Sütü’ projesiyle Tire Süt Müstahsilleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifi’nden okul sütlerini alması yerelden kalkınma yaklaşımını örneklemiştir (Uysal, 2018). Havza temelinde kooperatiflerle kurulan işbirlikleri, tarımsal üretimin çözülmeye yüz tuttuğu bir dönemde üretimin devamını sağlayacak düzey ve çeşitliliği getirmiştir. İzmir kent bölgesinde kent ile kırsal bir aradamlığı, üretim ağlarının ve ‘kurumsal kapasitenin’ geliştirilmesiyle sağlanmış ve kırsal nüfusu destekleyen dirençli bir sosyo-ekonomik yapı oluşmuştur. Yerleşmelerin değişen özellikleri karşısında İzmir Modeli kendini uyarlayarak yeni durumlara karşı dirençlilik göstermiştir.

Sonuç

Dünyada yerleşmeler ve aralarındaki ilişkiler özellikle son dönemde büyük ölçüde değişmiştir. Bunun itici gücü ise zaman-mekan coğrafyasını değiştiren teknolojik ilerleme ile bilişim ve iletişim uygulamalarının yaygınlaşmasıdır. Kentsel ile kent arasındaki özdeşlik kalkmış, kentsellik yerden bağımsızlaşmıştır. Yerleşmelerin ölçekleri ve aralarındaki kademelenme kaybolmuş, yeni ilişkiler ve ağlar oluşmuştur. Bölgeler de dinamik ve açık varlıklar olarak sosyal ve ekonomik içerik ve ilişkilerinin genişleyebildiği kadar sınırlarının ötesine genişleyebilmiştir. Bölge ve bölgesellik birbirinden ayrılmış, daha doğrusu bölgenin sınırlarıyla meşrulaşmış yetki alanı da mekandan ayrılmıştır. Türkiye’de de bu yerleşmelere ve bölgelere ilişkin değişim bütün özellikleriyle görülmektedir. İzmir, bu değişimleri izleyebileceğimiz iyi örneklerden birisi, belki de en iyisidir. İzmir kent bölgesi ve yerleşme yapısı, son yirmi yıla yayılan strateji, politika ve uygulamaların bütünü olarak aktarmaya çalıştığımız İzmir Modeli’nin de arka planıdır.

Bugüne kadar İzmir Modeli belediye başkanı, belediye bürokratları, iş adamları, hak sahipleri, üreticiler gibi bireysel aktörler üzerinden veya kurumlar, idareler, firmalar ve sivil toplum kuruluşları gibi kolektif aktörler

üzerinden açıklanmaya çalışılmış ve aktörlerin etkisi tartışılmıştır; ancak yerleşmelerin değişen özellikleri, daha doğrusu İzmir kent bölgesinin değişen özellikleri üzerinden açıklanmamıştır. Zira İzmir Modeli'nin zaman içerisindeki gelişimi yerleşmelerin değişen yapısına uyum sağlayabilecek şekilde esnek kurgulanarak yerleşmelerle model arasındaki tamamlayıcılık sağlanmıştır. Değişen yerleşme özelliklerini dikkate alan stratejik adımların atılması, yönetsel yapıya esneklikler getirilmesi, bölgenin kendi dinamikleri içinde örgütlenmesine ve uyumlanmasına olanak sağlayan yaklaşım, dikey ve yatay ilişkiler içinde bir çok aktörün biraraya gelmesi oluşları ortaya çıkarmıştır. Oluş, bir sistemin parçaları ya da dizgeleri arasında etkileşim sonucu ortaya çıkan ve başında gözlemlenemeyen yeni süreçlerdir. Oluşları bir araya getiren İBB'nin eylemliliği, İzmir Modelidir. Bunu olanaklı kılan ise yerleşmelerde son zamanda ortaya çıkan değişimdir. Mevcut yazı her iki süreci bir araya getirmeye çalışmıştır.

Kaynakça/References

- Agnew, J.A. (2000). From the political economy of regions to regional political economy. *Progress in Human Geography*, 24 (1), 101–110.
- Allen J., D. Massey ve Cochrane, A. (1998). *Re-thinking the Region*. London: Routledge.
- Allen, J. (2010). Powerful city networks: more than connections, less than domination and control. *Urban Studies*, 47 (13), 2895–2911.
- Allen, J. ve Cochrane, A. (2007). Beyond the territorial fix: regional assemblages, politics and power. *Regional Studies*, 41 (9), 1161–1175.
- Amin, A. (2002). Spatialities of globalization. *Environment and Planning A*, 34 (3), 385–399.
- Amin, A. (2004). Regions unbound: towards a new politics of place. *Geografisker Annaler*, 86(B), 33–44.
- Amin, A. ve Roberts, J. (2008). Knowing in action: beyond communities of practice. *Research Policy*, 37 (2), 353–369.
- Balkır, C. (2018). İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin sivil toplum kuruluşları ve demokratik kitle örgütleri ile ilişki kurma biçimi. *İzmir Modeli Çalışmaları Kamu Alanı ve Yer Oluşturabilme* içinde (s. 93-140). İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Bistow, G. (2018). New regionalism. A. Paasi, J. Harrison ve M. Jones (Der.). *Geographies of Regions and Territories* içinde (s. 67-78). Cheltenham ve Northampton, MA: Edward Elgar.
- Brenner, N. (Der.) (2014). *Implosions/Explosions: Towards a Study of Planetary Urbanization*. Berlin: Jovis.

- Comunian, R. ve England, L. (2018). Creative regions: from creative place-making to creative human capital. A. Paasi, J. Harrison ve M. Jones (Der.). *Geographies of Regions and Territories içinde* (s. 169-181). Cheltenham ve Northampton, MA: Edward Elgar.
- Cox, K. (2018). Scale and territory, and the difference capitalism makes. A. Paasi, J. Harrison ve M. Jones (Der.). *Geographies of Regions and Territories içinde* (s. 57-66). Cheltenham ve Northampton, MA: Edward Elgar.
- Esen, O. (2018). Yerel kalkınmanın odağında mali yönetim stratejisi. *İzmir Modeli Çalışmaları Yönetim Stratejileri içinde* (s. 120-204). İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Gertler, M.S. (2003). Tacit knowledge and the economic geography of context, or the undefinable tacitness of being (there). *Journal of Economic Geography*, 3 (1), 75–99.
- Goodwin, M., Jones, M. ve Jones, R. (2012). *Rescaling the State: Devolution and the Geographies of Economic Governance*. Manchester: Manchester University Press.
- Kaya, Y.A. (2018). İzmir Akdeniz Akademisi raporu. *İzmir Modeli Çalışmaları Kamu Alanı ve Yer Oluşturabilme içinde* (s. 141-192). İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Lynch, K. (1961). *The Image of the City*. Cambridge, MA: MIT Press.
- MacLeod, G. ve Jones, M. (2007). Territorial, scalar, networked, connected: in what sense a 'regional world'? *Regional Studies*, 41 (9), 1177–1191.
- Massey, D. (1999). Spaces of politics. D. Massey, J. Allen ve P. Sarre (Der.). *Human Geography Today içinde*. Cambridge: Polity Press.
- Massey, D. (2005). *For Space*. London: Sage.
- Massey, D. (2007). *World City*. Cambridge: Polity Press.
- Mitullah, W.V. (2007). The fuzzy boundary: The spatial definition of urban areas. *Proceedings, 6th International Space Syntax Symposium içinde* (s. 91-101), İstanbul.
- Mitullah, W.V. (2018). Urban governance Transcending conventional urban governance. D. Iossifova, C.N.H. Doll, A. Gasparatos (Der.). *Defining the Urban: Interdisciplinary and Professional Perspectives içinde* (s. 153-162). Oxon: Routledge.
- Paasi, A., J. Harrison ve Jones, M. (2018). *Geographies of Regions and Territories*. Cheltenham ve Northampton, MA: Edward Elgar.
- Pierre, J. (1999). Models of urban governance: the institutional dimension of urban politics. *Urban Affairs Review*, 34 (3), 372–396.
- Putnam, R. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton NJ: Princeton University Press.
- Sheller, M. ve Urry, J. (2006). The new mobilities paradigm. *Environment and Planning A*, 38 (2), 207–226.
- Şenbil, M. (2018). İzmir yerel yönetim modelinin yaşam kalitesi boyutu üzerine. *İzmir Modeli Çalışmaları Ortak Kavramlar içinde* (s. 52-77). İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Şenbil, M. (2018). Kent içi ulaşımda atılan adımlar. *İzmir Modeli Çalışmaları Yerel Kalkınma, Çevre ve Altyapı içinde* (s. 322-411). İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

- Şenbil, M., Yetişkul, E., & Gökçe, B. (2020). İzmir Kent Bölgesinde İZBAN'ın mahalle üfus değişimine etkisi. *METU JFA*, DOI: 10.4305/METU.JFA.2020.1.3.
- Tekeli, İ. (2016). *Dünya'da ve Türkiye'de Kent-Kır Karşıtlığı Yok Olurken Yerleşmeler İçin Temsil Sorunları ve Strateji Önerileri*. Ankara: İdealkent Yayınları.
- Tekeli, İ. (2018a). *Sorularla İzmir Modeli*. İzmir: İzmir Akdeniz Akademisi Yayınları.
- Tekeli, İ. (2018b). *İzmir Belediyeciliğinde 2004-2018 Döneminin Öyküsü*. İzmir: İzmir Akdeniz Akademisi Yayınları.
- Tekeli, İ. (2019). Değerlendirme konuşması. *İzmir Belediyesi'nin 150. Kuruluş Yıldönümünde Uluslararası Yerel Yönetimler Demokrasi ve İzmir Sempozyumu Bildiriler* içinde (s. 441-448). İzmir: Akdeniz Akademisi Yayınları.
- Uysal, Y. (2018). Yerel kalkınmaya verilen önem (tarım). *İzmir Modeli Çalışmaları Yerel Kalkınma, Çevre ve Altyapı* içinde (s. 24-96). İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Velibeyoğlu, K. (2018). Havza esaslı çalışmalar. *İzmir Modeli Çalışmaları Yerel Kalkınma, Çevre ve Altyapı* içinde (s. 165-185). İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Yang, T. ve Hillier, B. (2007). The fuzzy boundary: The spatial definition of urban areas. *Proceedings, 6th International Space Syntax Symposium* içinde (s. 91-101), İstanbul.
- Yetişkul, E. (2018). İzmir Modeli – Kentsel dönüşüm uygulamaları. *İzmir Modeli Çalışmaları Fiziki Planlama* içinde (s. 56-102). İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Yetişkul, E. (2019). İzmir örneğiyle bir araştırma projesi: Türkiye'de değişen yerleşme örüntüsünün yorumlanması. *İzmir Belediyesi'nin 150. Kuruluş Yıldönümünde Uluslararası Yerel Yönetimler Demokrasi ve İzmir Sempozyumu Bildiriler* içinde (s. 261-280). İzmir: Akdeniz Akademisi Yayınları.